

СИГУРНА НА МРЕЖИ?

како реаговати на говор мржње, претње и мизогинију на друштвеним мрежама

ЗАКЉУЧЦИ И ПРЕПОРУКЕ

ауторке:

Наташа Милојевић

Јелена Самарџић

Лидија Марко

Светлана Јанковић

Јуни, 2022. године

Наташа МИЛОЈЕВИЋ, менаџерка пројекта

СИГУРНА НА МРЕЖИ?

– насиље се премешта из стварног у виртуелни свет и обратно

Проблем безбедности и личне сигурности у виртуелном свету („на мрежи“) је све већи те је због тога неопходно радити на изградњи свести о његовој опасности, те развоју отпорности на ову појаву пре свега девојака и жена, која се може постићи једино заједничким деловањем институционалних актера и невладиног сектора. Корисници интернета су свуда у свету па и у Србији, у доба пандемије КОВИД-19 додатно изложени и рањиви када је у питању насиље на интернету – cyberbullying, јер мере спречавања злостављања на социјалним мрежама нису ни адекватне ни довољне, односно сви покушаји заштите личности и података су се показали као недовољно ефикасни. Улога организација цивилног друштва и иницијативе покренуте у циљу превенције насиља, едукације и развоја капацитета пре свега младих, и девојака и младића, је драгоцене и предвиђена је у актуелним стратешким документима.

Стратегија за родну равноправност за период од 2021. до 2030. године (Влада Републике Србије) за један од главних циљева поставља превазилажење родног јаза и остваривања родне равноправности; и истиче да сви, девојке и жене, али и мушкарци, треба да буду заштићени од свих облика злостављања и насиља, а нарочито на друштвеним мрежама.

Cyberbullying се може умањити и победити кроз квалитетан и ефикасан систем превенције, ране детекције и правовремене интервенције, а услов за то је постојање свести и знања, нарочито код младих, о формама, скривеним или јасним значењима и замкама комуникације на мрежама.

Пројекат **СИГУРНА НА МРЕЖИ?** - како одговорити на говор мржње, претње и мизогинију на социјалним мрежама – требало би да вишеструко доприне локалној заједници, да подстакне развој способности нарочито девојака и жена са подручја града Чачка да се боре против *cyber* насиља, да буду „адвокати“ који ће ширити идеју потребе заштите приватности и личног дигнитета,

СИГУРНА НА МРЕЖИ?

бити спремне да научене вештине и знање пренесу својим пријатељима, родбини и широј заједници.

Општи циљ програма јесте унапређење положаја жена и остварење родно равноправног друштва као предуслова за друштвени напредак; да, кроз информисање и едукацију циљне групе повећа свест о проблематици насиља на интернету - *cyberbullying*, последицама које оно има по личну сигурност нарочито младих, могућностима самозаштите и спречавања да буду (ин)директно злоупотребљени. Посебни циљеви пројекта су да развије способност учесника-директних корисника да раде у паровима, девојке и младићи заједно, да се самоорганизују, да сарађују у решавању родно осетљивих проблема. Циљ је **подићи општи ниво знања директних корисника о безбедности, дискриминацији, насиљу, а посебно о претњама које вребају у *cyber* простору, са посебним акцентом на говор мржње и мизогинију.**

Надамо се да смо допринели повезивању представника надлежних локалних институција, као индиректних корисника пројекта, са ОЦД и активистима, ради ефективнијег доприноса у превенцији *cyberbullying* и других облика насиља у локалној заједници.

Попуњавање евалуационих форми је веома користило, не зато што смо сазнали нешто епохално ново, већ због чињенице да су реакције позитивне и да су млади људи спремни да се ухвате у коштац са насиљем, на прави начин. Директан контакт, консултације са пријатељима, менторима, са нама, члановима тима, је, кажу, за њих веома важно.

Читајући извештаје о праћењу објава на друштвеним мрежама, нисмо могли да се отнемо утиску да је насиље свеприсутно и да, као што рече један од учесника, озбиљно нарушава друштвено биће, друштвене вредности. Али заиста су охрабрујуће поруке учесника, пре свега осмошколаца и средњошколаца, који дају предност дружењу у стварном свету. Било је и оних који кажу да сво слободно време проводе „на мрежи“ али да је то због игрица, или учења.

Када је реч о учесницама, женама различитих професија, мада су доминирале лекарке, наставнице, стручњакиње разних области, остала је запамћена изјава једне онколошкиње која каже: „Треба наћи меру.“

Наше кретање у друштву, наши одговори на изазове које са собом носи виртуелна стварност и дигитални свет, не би требало да се разликује од етичности која је важила пре овог интернет доба. Да ли и надлежне институције могу да прпеознају и адекватно одоговоре на ове захтеве новог доба? Ми мислимо да морају и да им у томе треба помоћи. То је, уосталом, улога цивилног друштва.

Препоручујемо да погледате и поделите преко својих интернет профила ВЛОГ – СИГУРНА НА МРЕЖИ, <https://www.youtube.com/watch?v=zw3gnlLm5-k&t=58s> који је доказ да су аутентичне изјаве и отворен и искрен дијалог најубедљивија форма и да увек носе веома снажну поруку. Прочитајте, наравно, текстове са закључцима и препорукама Јелене Самарџић, Лидије Марко и Светлане Јанковић, консултанткиња које су нас провеле кроз тему на занимљив и убедљив начин.

Наташа Милојевић,
Фонд социјалне и демократске иницијативе – ФОСДИ

www.fosdi.org

Јелена САМАРЦИЋ, експерткиња за дигиталне комуникације

ОД ТЕБЕ ЗАВИСИ

- *један клик може да промени све*

Грађани Србије воле друштвене мреже. Обожавају Фејсбук и Инстаграм, али све их је више на ТикТоку а само они са „ставом“ по читав дан „висе“ на Твитеру.

И та нова мода преноси се са колена на колена па у Србији деца имају своје профиле на мрежама још од најранијег детињства. Присуство на Инстаграму или ТикТоку је „*must have*“ а свако одсуство у виртуелном свету „кажњава“ се игнорисањем и изопштавањем из друштва.

И онда, ако ниси члан Вибер групе или Инстаграм лајва, постајеш неприхваћен или неприлагођен. А онда и жртва сајбер насиља.

Сајбер насиље (*cyber violence*) није ништа ново у животима клинаца. Њима је тај појам познат, многи су и осетили на својој кожи како оно изгледа, али мали број њих зна шта је заиста све насиље на интернету и не размишља о последицама које из њега настају и до којих доводи. Такође, врло често не умеју да препознају све облике сајбер насиља и оно што је још горе – не знају коме да се обрате за помоћ.

Исто је и са женама. Жртве насиља у породици, на послу или у јавности често сајбер насиље не препознају као озбиљан знак угрожавања њихове приватности и личности. Насиље над женама из реалног живота прелива се у виртуелни свет и постаје „нованормалност“. Нови интернет трендови који жене враћају деценијски великим

СИГУРНА НА МРЕЖИ?

корацима уназад омаловажавајући њихову личност и интегритет и прерастају у насиље које, нажалост, често заврши трагичним исходом.

Током протекле три пандемијске године, у читавом свету забележен је пораст насиља над женама на интернету. Оне су жртве „онлајн предатора“ који су у новонасталим условима живота „обрнули игрицу“. Број жена које су доживеле сајбер насиље увећан је у свим старосним групама.

Поред омаловажавања изгледа, скарадних и вулгарних коментара, жене али и девојке и девојчице, жртве су сексуалних предатора који вребају на интернету.

Посебну групу сајбер насилника чине мушкарци који на интернету нападају жене које изражавају свој став или мишљење. Жене, високо образоване или на јавним функцијама, постају мете напада због прогресивних ставова или изјава. Овај вид насиља посебно је интензиван последњих година. Мизогинија у виртуелном простору креће од највулгарнијих порука и псовки, преко шеровања профила жртава на затвореним Вибер или Телеграф групама. Из затворених група истомишљеника у којима се спрема стратегија напада преноси се на друштвене мреже и јавни живот. Одатле одлази на стране таблоида без заштите имена и лика сајбер жртве. Тако онда овај вид насиља, нажалост без икаквих последица и санкција, прелази у реалан живот у коме се пред оваквим стварима затварају очи, правда остаје слепа и нема а друштво навикло на ријалити програме војајерски посматра и ћути.

Едукација младих и рањивих група а посебно девојчица и девојака, па и жена које генерацијски не припадају сајбер свету, није само нужност. То је ПРЕВЕНТИВА. Указивање на чињеницу да нису једине, да нису саме и да ПОМОЋИ ИМА требало би да буде један од основних приоритета демократског друштва. Затварање и скривање оваквих проблема само јача сајбер предаторе и ствара нове кругове насилника.

Током година рада са младима и женама уочава се да свака жртва мисли да је у својој околини једина, јер се о сајбер насиљу ћути. Као што се ћутало, а и данас ћути, о насиљу у реалном животу. Подршка долази тек онда када се о томе говори и када жртва насиља схвати да није једина. **Зато је јако важно говорити о насиљу на мрежама. Едуковати и причати. Јавно и стално.**

Ова тема није нешто што ће нестати за неколико месеци или година. Ово је један од највећих изазова у 21. веку. Јер тај магични виртуелни простор у коме „живимо“ већи део свог времена може да постане „црна рупа“ која ће прогутати сва начела прогресивног и демократског. Од нас зависи да ли ће тако и бити.

Од нас зависи да ли ће интернет посатати легло лажних вести и дезинформација, стециште хејтера, насилника и педофила. Од нас зависи да ли ће World Wide Web бити, постати и остати безбедно место за нас.

СИГУРНА НА МРЕЖИ?

А није тако тешко пријавити, блокирати или указати на насиље на друштвеним мрежама. Није тешко бити активан учесник социјалног сајбер света.

Довољан је само један клик! Један позив! Један глас и да очистимо наш виртуелни простор од сајбер загађивача и насилника.

Светлана Јанковић

експерткиња за безбедност и родну равноправност

КОМУНИКАЦИЈА, ПРЕВЕНЦИЈА, РЕАКЦИЈА

- како против дигиталног насиља -

Проблем злостављања у виртуелном свијету све је актуелнији због све веће приступачности и све раширеније праксе употребе дигиталних облика комуницирања. У порасту су говор мржње на интернету као и сви облици дигиталног насиља, лично и групно усмерених.

Према подацима Министарства унутрашњих послова, у периоду од 2017. године до 7. октобра 2021. године, Одељење за сузбијање високотехнолошког криминала поднело је укупно 235 кривичне пријаве за кривично дело угрожавања сигурности, извршених на интернету, односно друштвеним мрежама. Највећи број ових дела је политички, верски или национално мотивисан и заснован на насилничким и нецивилизацијским ставовима. Друштвене мреже су због тога почеле све више саме да преузимају активности блокирања одређених вести, суспензије појединих корисника, што је подударно уреднику у медију. Разлог таквог понашања друштвених мрежа је „јавни интерес“, који им на основу процене, „дозвољава“ да суспендују или укину неке налоге. Власти у појединим државама су узеле право да ограниче или потпуно укину неке друштвене мреже, као што су то учиниле Русија и Бразил. Разлог је истоветан - онемогућавање ширења мржње преко њих.

Такође, постоје разни нивои цензуре и она може бити на одређени период, па све до потпуне демонетизације (укидање налога). Одлуком власти у држави одређене мреже се процене као штетне за то друштво и због тога следи ограничен приступ или потпуно укидање.

Треба такође имати у виду да су пандемија КОВИД-19, похађање наставе младих и радне обавезе старијих чланова породице у измењеним околностима обележили период од 2020.године до маја 2022.године (период реализације овог пројекта), што је све допринело повећању фреквенције дигиталних облика комуницирања. Са тим повећањем дошло је и до повећаног броја злоупотреба и предаторског понашања извршилаца разних облика сајбер напада на друге кориснице/ке.

Због свега реченог неопходно је интензивирање напора на изградњи свести о постојању опасности, те развоју отпорности на ову појаву код девојака и одраслих жена, која се може развити једино заједничким деловањем институционалног апарата и невладиног сектора. Земље Западног Балкана, и Србија међу њима посебно су рањиве када је у питању насиље на интернету – cyber bullying, јер не постоје адекватне мере стратегијског рада супростављања овој негативној последици развоја технологије. Због тога је неопходно укључивање невладиног сектора у циљу превенције, едукације и успостављања и повећања разумевања овог проблема.

До сада су у Србији забележени појединачни случајеви суспензије налога, када интернет провајдер реагује на одлуку државног судије да је реч о претњи или увреди. То су пре свега позиви на насиље, претње, све врсте злоупотреба, а нарочито деце и жена, „границе које се не смеју прелазити“. Не ретко се поставља питања где су те границе, које се често померају према изражавању одређених мишљења. Када се износи претња или дисквалификација која је позив на неку врсту насиља и јасан говор мржње, то је аларм да реагују власници интернет провајдера или друштвених мрежа.

Догађаји који поларизују јавност најчешћи су окидачи за бујање говора мржње, нарочито према представницима различитих мањина. У периоду када се сви медији интензивно баве неким догађајем који конфронтира актере јавности, у интернет комуникацији се бележи повећана активност свих учесника који често користе погрдне изразе, оптужбе других за припадност теорије завере, увреде и речник који се може сматрати говором мржње. Када се анализирају актери према којима је упућен говор мржње трендови у Србији су веома слични онима у Европи. Такав умрежени свет, који функционише на мрежном систему у коме сви могу да комуницирају са свима, постао је веома захтеван за регулацију, па се чини да не постоји довољно ефикасан начин за спутавање свих негативних појава које се у тој комуникацији могу појавити. Говор мржње у

комуникацији путем интернета има потенцијал да уједињује истомишљенике и, што може бити посебно опасно, додатно их екстремизује.

Све речено упућује да сва деца, нарочито женска треба да буду заштићена од свих облика злостављања кроз квалитетан и ефикасан систем превенције, ране детекције и правовремене интервенције, узимајући у обзир проблем cyber bullinga, тешкоће његове детекције, што све доприноси његовој сложености. Деца и жене широм света изложени су блажим или тежим облицима злостављања у виртуелном свету, па је неопходно у општинама Чачак, Ужице и Горњи Милановац континуирано преносити знања о овом проблему, његовим карактеристикама и утицају на психу. Узимјући у обзир чињеницу честе неупућености у проблематику ова тема добија на значају.

Циљ је остварен - информисање и едукација пројектно циљних група селектованог узорковања свих узраста и различитог пола, пре свега женског о проблематици насиља на интернету - cyber bullinga - последицама које оно носи са собом, могућностима самозаштите и спречавања да буду индиректно злоупотребљени је делимично остварен. Делимично, јер је тема изузетно актуелна и захтева перманентан рад нарочито са млађим категоријама (девојкама и женама) и други разлог је колико год да је остварен квантитет, велики број учесника/ца, и даље није адекватан потребама. И други циљеви су реализовани: едукација о претњама које вребају у cyber простору, како их препознати и како да се заштите од злостављања на интернету; едукација о препознавању cyber bullinga, и његових различитих облика; подизање свести и информисање циљне групе о последицама насиља на интернету на ментално здравље; начини препознавања и могућности пријављивања, нарочито надлежним институцијама.

Вредност имплементације овог пројекта:

- Подизање свести и нивоа информисаности о проблему cyber bullinga и његових појавних облика, уочавање оваквог насиља код пријатеља, колега и вршњака.
- Едукација и оспособљавање на самозаштити и препознавању елемената различитих облика насиља на интернету.
- Циљне групе су дошле до нових сазнања када је у питању уочавање карактеристичних особина злостављања у виртуелном свету, те стицање отпорности кроз превентивни аспект.
- Укљученост у производњу мултимедијалног садржаја на тему насиља на интернет (влог на YouTube).

Важни бенефити реализације овог пројекта су:

- рана детекција потенцијалних жртава насиља,
- јасан систем пријављивања (нпр. преко особе од поверења), али и на адресе институција, свеобухватније укључивање у процес превенције и
- борба против овог значајног проблем пријављивањем.

- Иако су скоро сви учесници/е изјавили да мисле да су довољно безбедни у дигиталном окружењу заправо у оквиру радионица су пеципирали колико је та безбедност дискутабилна и колико је то изражен проблем у савременом друштву.

Прво се дошло до сазнања да нпр. девојке још увек нису свесне овог облика насиља и колика је неопходност о томе више разних облика едукације, непосредног разговора, и вршњачке подршке.

Искоришћеност интернета као медија за промоцију пројекта „Сигурна на мрежи“ заправо је био све време адут у видљивости истог, поред изјава за локалне медије, информисања о пројекту на веб страницама апликаната и другим веб порталима који дозвољавају слободан приступ и постављање информација, обавештења преко ФБ-а, Инстаграма и других друштвених мрежа. Управо тај аспект пројектних активности може и треба да послужи као модел едукативних облика подизања свести циљане групе.

Следећи кључни пројектни налаз је очигледна потреба да се девојке и жене иницирају да размишљају о проблемима са којима се суочавају и да тај проблем треба да реше. Девојкама и женама и на овом пољу треба дати отворен простор како би се њихови гласови далеко чули, разумели (код особа од поверења, педагога, психолога, професора, здравствених радница/ка), а институције реаговале (институције локалне самоуправе, повереник за заштиту родне равноправности, полицијске управе и сл.)

Резултати реализованих истраживања у последње две године указују на то да су девојке мање безбедне у дигиталном простору него младићи, односно да је већи проценат испитаница преживело насиље у дигиталном простору. Проблем је у малом броју који се одлучи да то насиље и формално пријаве. Као и код свих врста насиља, жртве осећају стид због преживљеног насиља, страх од поновљених напада и/или остварених претњи нападача. Све то блокира пријављивање насиља као и често пренаглашени осећај кривице у погледу сопственог удела у наступању виктимизираности, неразумевање примарности одговорности нападача и неразумевање где почиње насиље. Ако се с неким и подели искуство, то су најближе особе из сопствене околине, пријатељског, сродничког окружења, али то није довољно за осећање потпуне безбедности у локалном окружењу.

На крају требало би закључити: недостају кампање које ће јасно и фокусирано комуницирати проблеме дигиталног насиља (иако постоје покушаји на РТС-у) и које ће поставити конкретна решења и дати довољно информација особама које ово искуство проживљавају у дигиталном простору. Важно је да млади, девојке, младићи, жене, добију подршку и довољно информација о томе како се могу заштити и самозаштитити (спречавање индиректне злоупотребе). Јер, како је рекао неко у коментару: овакве радионице би требало радити стално за све узрасте, од 7 до 99 година.

Лидија МАРКО, консултанткиња за медије и комуникације

КО УРЕЂУЈЕ САДРЖАЈ?

- Или, да ли је интернет ђаволов адвокат -

Моја генерација, рођени шездесетинеке, жели да буде активна и у тренду. И зато су наши напори да будемо активни на друштвеним мрежама некада успешни и смислени, а некада су обележени фрустрацијом.

Моја искуства су позитивна, између осталог зато што нисам много активна, не објављујем често, не реагујем на објаве других редовно а поготово не по сваку цену. Нисам „пример за углед“ када говоримо о налозима и дневном активном односу према „постовању“ текстова, фотографија и видео порука. Али, мислим да су друштвене мреже потребне и неизбежне, а несумњиво су направиле инфомациону, комуникацијску револуцију.

Као новинарка, уредница телевизијског програма, знам врло добро шта значи однос према вести, према информацији, према извору информација, према личности или према институцији. Конвенционални медији, каква је телевизија (!), безобзира што у трци са временом и диктатом дигиталне стварности прелазе „хиљаде километара дневно брзином светлости“ – ипак и даље поштују правила професије: објавити проверену информацију, питати поуздан извор, цитирати друге а не красти, поштовати саговорника, коментарисати аргументовано – једном речју **уређују садржај**. То не постоји на друштвеним мрежама. Улога алгоритма је неоправдана, а, од скоро и „fake news finders-а“ чини да се наноси штета новинарској професији. Примери су бројни и свакодневни и слободно ћу рећи, представљају нов, можда мало суптилнији облик цензуре. А цензура је незамислива у демократском свету. Бар је била до сада.

СИГУРНА НА МРЕЖИ?

Када говоримо о насиљу на друштвеним мрежама, ја бих се дотакла и нечега што не спада директно у поднаслов овог пројекта. А то је насиље над науком и историјом које чине истински и самопрокламовани ауторитети. С обзиром да је могуће да свако, ама баш свако напише и објави шта хоће из било које области и, како је у милијарди информација и чињеница до којих је дошао савремени научни свет немогуће обављати сталну проверу чињеница и поузданости извора, интернет нас бомбардује неистинама, тј. лажима. И то је облик насиља који је неопростив, који се тешко избегне, који је и тешко процесуирати. Насиље над истинитом информацијом и знањем.

Уместо објективног и истинитог информисања, добијамо лажи, полуистине, измишљотине, невероватне конструкције, акције и реакције које су често на ивици не само вербалног рата већ правог рата. Бујају разни изми, нарочито у нашем регионалном простору и, уместо истине, дебате, доминира претња и говор мржње. Ту је интернет ђаволов адвокат. Нажалост, неопходност да сваки медиј има и свој интернет портал, који се уређује, али „климаво“ и удворички према пратиоцима, још више погоршава ову ситуацију и претвара регионалну интернет јавност у, за сада, вербалну каљугу. Биће добро ако на вербалном остане.

У шуми објава, информација, полуистина, истина или лажи, тешко приметимо добро, а нарочито добру вест о обичним људима, који упркос свему, постижу неке успехе: у пољопривреди, у математици, у гашењу пожара, у подршци старим лицима... у обичном, а хуманом живљењу.

Зато су на мене највећи утисак оставиле речи, (док сам у монтажи гледала снимке за потребе влога,) младих људи, ученика основне и средње школе, који кажу да више од дружења у виртуелном свету воле „стваран свет око себе“. И ја.

Мали савети за безбедно „дружење на мрежи“

- *Позиви за пријатељства:* треба их увек одбијати када долазе од потпуно непознатих особа, или само налога, јер то и не знате, да ли се иза неког имена-слике крије особа или не.
- *Објављивање фотографија и видео снимака:* озбиљно размислите у каквом светлу ћете представити себе; јер коментари могу да вам ласкају или да вам потпуно одузму самопоуздање или пољуљају ментални мир;
- *Објављивање фотографија беба и мале деце:* колико год да су неодољиве, слатке, миле, драге, фотографије ваших беба и мале деце НЕ СМЕЈУ да се објављују на вашим интернет налогима. То је једна од најгорих и најраспрострањенијих навика на мрежама! Права детета поштовати изнад свега. А родитељи то раде, не мислећи о последицама, као што је интернет педофилија.
- *Ако желите да објавите фотографију или снимак са неком вашом драгом особом, или више њих, тражите САГЛАСНОСТ!* Никада, баш никада не објављујте фотографије ваше деце, тетка, кумова, пријатеља, а да их претходно не питате.
- *Објављујте текстове, коментаре, фотографије које изазивају позитивна осећања, побуђују људе на позитивну реакцију.*
- **Немојте на говор мржње одговарати говором мржње.**
- Уживајте у технолошкој предности виртуелне стварности, али немојте бити њена жртва.

Покрените или се укључујте у акције, групе, иницијативе које се ангажују у борби против сваког облика насиља, а нарочито насиља на интернету.